

Advies over dierlijke en plantaardige eiwitten

- **Op vraag van de minister van Klimaat en Energie, de heer Magnette, in een brief van 28 oktober 2008**
- **Vorbereid door de werkgroep ad hoc duurzaam voedingsysteem**
- **Goedgekeurd door de algemene vergadering van 3 februari 2011**
- **De oorspronkelijke taal van dit advies is het Nederlands**

Samenvatting

- *Om te komen tot een duurzaam voedingsysteem is het met name belangrijk dat er een heldere visie komt op de productie en consumptie van eiwitten in onze voedingsystemen. De wereld staat immers voor de opgave om in 2050 negen miljard mensen evenwichtig te voeden binnen de draagkracht van het mondiale ecosysteem. Het komt er dus op aan te komen tot een transitie van de systemen van productie en consumptie van eiwitten, in de richting van een systeem met meer ecologische en sociale duurzaamheid en met meer garanties voor de economische actoren in de keten. Een duurzaam streefbeeld houdt in dat tegen 2050 op Europees niveau een voedingsysteem is georganiseerd dat in hoge mate zelfvoorzienend is. Om dit mogelijk te maken moeten het EU-beleid en de internationale handelsafspraken in die zin worden bijgestuurd.*
- *Om dit perspectief te bereiken is de raad voorstander van een eiwittransitie, als onderdeel van een algemene transitie naar een duurzamer landbouw- en voedingsysteem. De eiwittransitie is een bewust georganiseerd proces, steunend op een actieve samenwerking tussen overheden, economische actoren en middenveld.*
- *Een eerste pijler van de eiwittransitie is de transformatie van het huidig systeem van import van plantaardige eiwitten. Dat systeem moet duurzamer worden. De raad stelt een aantal principes voor om tot een duurzamer systeem te komen en roept op om nieuwe initiatieven te nemen of bestaande te verbeteren en te versterken.*
- *Een tweede pijler van de eiwittransitie richt zich op productie en consumptie en streeft ernaar – in het kader van een evenwichtig en gezond voedingpatroon – om de consumptie van dierlijke eiwitten te verschuiven naar meer duurzaam geproduceerde dierlijke eiwitten en naar eveneens duurzaam geproduceerde plantaardige eiwitten. In dat verband formuleert de raad een aantal concrete aanbevelingen gericht op de aanbod- en de vraagzijde.*
- *Ten slotte formuleert de raad enkele aanbevelingen gericht op de organisatie van de eiwittransitie. Zo vraagt de raad dat de federale overheid het initiatief neemt om te komen tot een nationaal beleidsoverschrijdend platform waarin het proces van eiwittransitie op gang gebracht en verder gestimuleerd moet worden.*

1. Context

- [a] Op 26 maart 2010 keurde de raad haar *advies duurzaam voedingsysteem* goed. In dat advies, op vraag van minister Magnette, wordt een definitie gegeven van een duurzaam voedingsysteem en worden beleidsvoorstellen uitgewerkt voor een transitie naar een duurzaam voedingsysteem.
- [b] Het *advies duurzaam voedingsysteem* gaat niet in op de eiwitproblematiek. In dat advies verbindt de raad zich er wel toe om na een intern debat in 2010 daarover een bijkomend advies uit te brengen, meer in het bijzonder over de import van plantaardige eiwitten en

over de productie en consumptie van dierlijke eiwitten. Dit *advies dierlijke en plantaardige eiwitten* is het resultaat van dat debat.

- [c] Het *advies dierlijke en plantaardige eiwitten* plaatst zich uitdrukkelijk binnen het kader van het *advies duurzaam voedingsstelsel*, herbevestigt de inhoud daarvan en ontwikkelt bijkomende elementen, specifiek rond de eiwitproblematiek.

2. Advies

2.1. Algemeen kader

- [1] Om op termijn te komen tot een duurzaam voedingsstelsel is het zeer belangrijk om een heldere visie te ontwikkelen op de productie en consumptie van eiwitten in onze voedingsstelsels. De wereld staat voor de opgave om in 2050 negen miljard mensen evenwichtig te voeden binnen de draagkracht van het mondiale ecosysteem. Het is daarom belangrijk dat er voldoende aandacht gaat naar de systemen van productie en consumptie van eiwitten, met inbegrip van waardig werk. Sommige systemen verhogen de druk van de voedselproductie op het leefmilieu, en kunnen aldus bijdragen tot het sneller bereiken van de grenzen van de duurzaamheid van het mondiale voedselstelsel. Afhankelijk van het productiesysteem, en de lokalisatie van de productie kan omzetting van plantaardige bronnen naar dierlijke eiwitten een belangrijke impact hebben op water, energie- en landgebruik. Wanneer grond niet geschikt is voor plantaardige productie voor menselijke voeding, dan kan die grond andere – en eventueel meerdere – functie(s) krijgen. Onder die functies denken we onder meer aan gebruik voor dierlijke productie, bevordering van de biodiversiteit en dienst als waterbuffer of als open ruimte in het landschap. Als men enkel de hoeveelheid geproduceerde eiwitten per hectare in rekening neemt, dan zal het rendement bij de productie van plantaardige eiwitten in de meeste gevallen hoger liggen. Maar de globale duurzaamheid van het systeem hangt evenwel af van de specifieke omstandigheden. Gemengde bedrijven bieden in sommige aspecten van duurzaamheid een aantal voordelen in vergelijking met gespecialiseerde bedrijven. Samenwerking tussen naast elkaar gelegen gespecialiseerde bedrijven kan aan deze duurzaamheidsaspecten tegemoet komen. De consumptie van eiwitten speelt evenwel een belangrijke rol in een evenwichtige en gezonde voeding. De centrale vraag is, hoe een evenwicht kan worden bereikt tussen de voedingsvereisten en de draagkracht van het milieu en het effectieve respect voor de internationale normen (onder meer die van de Internationale Arbeidsorganisatie).
- [2] Het probleem stelt zich verschillend naargelang het bestaande consumptiepatroon. Voor de westerse wereld merken we vaak een gemiddelde overconsumptie van dierlijke eiwitten binnen het voedingpatroon, in ons land ook ten opzichte van de aanbevelingen van de Hoge Gezondheidsraad voor een evenwichtige voeding. Niettemin moet worden vastgesteld dat voor sommige leeftijds- en bevolkingscategorieën de consumptie lager is dan de aanbevelingen. In ontwikkelingslanden zien we dan weer vaak een onderconsumptie van eiwitten ten gevolge van armoede. Op termijn stelt zich de vraag naar welk niveau we het aandeel dierlijke voeding in de menselijke consumptie kunnen zien evolueren, zonder de grenzen van de ecologische draagkracht van de aarde te overschrijden en met het oog op het behoud van een gezonde en evenwichtige voeding voor de bevolking.
- [3] Een voedingpatroon met daarin een te hoog aandeel aan dierlijke eiwitten is niet uitbreidbaar naar een wereldbevolking van 9 miljard mensen. Over de exacte omvang van die impact van dierlijke productie op de draagkracht van de aarde, en dus over de vraag waar de grens van de duurzame voedselproductie ligt, loopt heel wat onderzoek en bestaat er nog geen wetenschappelijke eenduidigheid. Over de aard van de problemen, is men het daarentegen wel eens. Sommige systemen kunnen duurzamer zijn en een positieve impact hebben op het milieu en de biodiversiteit maar een belangrijk deel van de mondiale dierlijke productieketen draagt via diverse praktijken – soms direct en soms indirect – bij tot ontbossing, is een grote water- en landgebruiker en levert ook een significante bijdrage aan het broeikaseffect en het

verlies aan biodiversiteit. In een wereld waarin de vraag naar land en grondstoffen van andere sectoren dan de voedselvoorziening alleen nog maar stijgt, kan dit tot scherpe conflicten leiden die een gevaar kunnen betekenen voor de voedselvoorziening en ook voor de economische positie van de verschillende actoren in de keten van de voedselproductie. Een combinatie van efficiëntere, aangepaste en rechtvaardige productie, vermindering van verliezen bij productie en consumptie, en mogelijke wijzigingen in het voedingpatroon (in een streven naar een evenwichtig voedingpatroon) biedt de beste perspectieven voor alle betrokkenen.

- [4] Een duurzaam streefbeeld voor 2050 houdt in dat op een werkbare schaal, continentaal (in ons geval dus op Europees niveau), een voedingsstelsel dat in hoge mate zelfvoorzienend is wordt georganiseerd. Europa is in dat model in hoge mate in staat zelf autonoom de nodige dierlijke en plantaardige eiwitten te produceren die nodig zijn voor het garanderen van een volwaardig, gezond en evenwichtig voedselpakket voor alle burgers, en dat binnen de ecologische draagkracht. De import van eiwitten uit andere continenten wordt in dat perspectief proportioneel afgebouwd. De verschillende onderdelen van het EU-beleid en de internationale handelsafspraken zouden zich moeten inschakelen in die visie, en aan alle actoren van de keten een leefbaar inkomen garanderen, steunend op het principe van een eerlijke prijs voor een eerlijk product.

2.2. Naar een eiwittransitie

- [5] De raad is voorstander van een eiwittransitie, als onderdeel van een algemene transitie naar een duurzaam landbouw- en voedingsstelsel. Zo'n begeleide transitie is nodig om de impact van ons voedingsstelsel in Europa en de rest van de wereld op termijn binnen de ecologische draagkracht te houden, om aan alle burgers blijvend een gezond en duurzaam voedingsaanbod te kunnen garanderen, om ervoor te zorgen dat de positie van de betrokken economische actoren (in de landbouw, de voedingsindustrie en de handel) optimaal gegarandeerd wordt, om waardig werk te garanderen, en om bij te dragen aan rechtvaardige Noord-Zuid-relaties in een wereld met toenemende schaarste aan hulpbronnen.
- [6] De eiwittransitie is een bewust georganiseerd proces, steunend op een actieve samenwerking tussen overheden, economische actoren en middenveld. Daarbij worden algemene doelstellingen en streefbeelden afgesproken voor de productie en consumptie van eiwitten, en dat op basis van onderbouwde wetenschappelijke gegevens. Centraal daarbij staat het streven – binnen het kader van een evenwichtig en gezond voedingpatroon – om de consumptie van dierlijke eiwitten te verschuiven naar meer duurzaam geproduceerde dierlijke eiwitten en naar – eveneens duurzaam geproduceerde – plantaardige eiwitten. De inzet van aangepaste beleidsinstrumenten, onder meer gericht op rechtvaardige internalisering van externe kosten zal hierin een rol spelen. Verder dienen processen van efficiëntie en technologische innovatie te worden gestimuleerd die de productieketen kunnen verbeteren en de ontwikkeling van nieuwe producten kunnen stimuleren. Tegelijk moeten ook alle mogelijkheden worden benut om consumenten als bondgenoot te betrekken bij de eiwittransitie. Eerlijke informatie en de actieve promotie van gezonde, evenwichtige en duurzame voedingspatronen spelen daarin een belangrijke rol.
- [7] Het is essentieel dat – gezien het belang van de maatschappelijke uitdagingen verbonden met de productie en consumptie van eiwitten – het proces van de eiwittransitie in een helder en ambitieus langetermijnperspectief wordt geplaatst. De raad is in dat verband voorstander van een perspectief 2050. Dat perspectief moet een proces van diepgaande maatschappelijke veranderingen op gang brengen. Om dat perspectief te bereiken moeten ook al op korte termijn maatregelen genomen worden. Daarbij kan het gaan over het verder zetten en zo nodig versterken van reeds bestaande maatregelen en initiatieven of over nieuwe maatregelen.

2.3. Import van plantaardige eiwitten

- [8] Een belangrijk onderdeel van de eiwittransitie vormt de transformatie van het huidige model van import van plantaardige eiwitten. Het streven moet zijn dat model (op mondiaal en nationaal niveau) duurzamer te maken, met duidelijke doelstellingen die in de tijd worden vastgelegd. Belangrijke principes daarbij zijn:
- Volledig respect voor alle geldende internationale, nationale en lokale regelgeving. Die mondiale handelsafspraken die verhinderen dat een volwaardige inheemse productie van eiwitten voor veevoer mogelijk is moeten worden aangepast.
 - Waardig werk (onder meer het respect voor de IAO-conventies, waardig inkomen).
 - Verantwoordelijke relaties met lokale gemeenschappen.
 - Ecologische verantwoordelijkheid (onder meer tegengaan van milieuvervuiling en – uitputting, vermindering broeikasgasemissies en bevordering koolstofopname, bescherming biodiversiteit).
 - Goede landbouwpraktijken (onder meer duurzaam watergebruik, bescherming natuurlijke vegetatie, verbetering bodemkwaliteit, duurzame gewasbescherming).
 - Garantie van economische leefbaarheid van alle actoren in de productieketen.
- [9] De Raad stelt vast dat er diverse initiatieven ontwikkeld of voorzien worden (zoals RTRS of Pro Terra) die tot doel hebben om via vrijwillige certificering van soja, bij te dragen tot een ander model van import van plantaardige eiwitten. Deze initiatieven vormen een voorbeeld van het engagement van een aantal actoren in de productieketen in deze zin. De Raad erkent dan ook dat het model van RTRS¹ positieve elementen bevat en een aanzet kan vormen om de huidige problemen te overstijgen. Er is evenwel vandaag geen eensgezindheid over het model op zich. Om tot een breed gedragen systeem van certificering van soja te kunnen komen, zal er nood zijn aan het verder uitklaren van een aantal inhoudelijk verschilpunten tussen de actoren en aan een bredere representativiteit van het initiatief.² De Raad wil de diverse actoren stimuleren om de dialoog hierover te ontwikkelen, binnen een daartoe geschikt kader. Naast vrijwillige initiatieven zoals RTRS en Pro Terra wijst de raad er ook op dat de overheid een belangrijke rol moet spelen in het verduurzamen van de sojaketen.
- [10] Ook de diverse studies en maatregelen om de productie van plantaardige eiwitten in Europa te verhogen, waar de sector zelf actief bij betrokken is, zijn belangrijke initiatieven die verdere steun verdienen. De raad roept de sector en de overheid op op deze weg verder te gaan en de inspanningen te plaatsen in het kader van een globale eiwittransitie. Het actief betrekken van alle stakeholders bij het uittekenen van de volgende stappen in de transitie kan het proces enkel maar versterken. De overheid kan in dit verband actief pleiten voor internationale handelsafspraken die de eigen Europese eiwitproductie mee ondersteunen.
- [11] De eiwittransitie zou zich als doel moeten stellen om tegen 2050 te streven naar een Europees model van veevoerproductie dat in hoge mate zelfvoorzienend is, en dus niet langer sterk afhankelijk van de import van plantaardige eiwitten uit andere continenten, waardoor de sector ook minder onderworpen kan zijn aan de volatiliteit van de internationale markten.

2.4. Productie en consumptie van eiwitten

- [12] Een ander belangrijk deel van de eiwittransitie is het streven – binnen het kader van een evenwichtig en gezond voedingpatroon – om de consumptie van dierlijke eiwitten te verschuiven naar meer duurzaam geproduceerde dierlijke eiwitten en naar – eveneens duurzaam geproduceerde – plantaardige eiwitten. Het platform van alle betrokken actoren van de eiwittransitie zou een coherent pakket aan beleidsstrategieën moeten uitwerken,

¹ Zie [bijlage 1](#).

² Zie [bijlage 2](#).

gekoppeld aan doelstellingen op korte, middellange en lange termijn. Bij dit alles zou steeds moeten worden uitgegaan van een ketenbenadering.

- [13] De raad ondersteunt goede (wettelijke en andere) initiatieven en praktijken die nu al ontwikkeld worden in dit verband, en moedigt de betrokken partners aan bijkomende initiatieven te nemen. Zo is de raad verheugd over het “protocol van samenwerking voor reguliere arbeid en eerlijke concurrentie in de vleessectoren” dat onlangs werd afgesloten door de sociale partners in de vleesindustrie en spreekt het zijn steun hiervoor uit. Vanuit hun bekommernis voor het imago van de sector en voor de sociale situatie van de betrokken werknemers, willen de ondertekenende partijen daarom samen met de overheid verder de strijd aanbinden tegen de niet-naleving van de wetgeving in het algemeen en de sociale wetgeving in het bijzonder. Dit protocol zet hiervoor de krijtlijnen uit. Dit is een kader dat de sociale partners nog verder willen uitwerken, samen met de Belgische overheden en in samenspraak met Europese spelers. Op deze wijze streven alle partijen naar rechtszekerheid, zowel voor de werkgevers als voor de werknemers.
- [14] Om doeltreffend te zijn, zouden de diverse beleidsstrategieën zich moeten situeren aan de aanbod- en de vraagzijde. Er is dus nood aan een geïntegreerde en gecoördineerde strategie, die tegelijk de producenten, verwerkers, handelaars en consumenten aanspreekt, en daarbij inspeelt op de marktopportunities en die ook versterkt. De hierna voorgestelde initiatieven staan naast elkaar, zijn complementair, en dienen als geheel ontwikkeld te worden.
- [15] Voor wat de aanbodzijde betreft, vraagt de raad dat volgende pistes worden ontwikkeld en versterkt:
- Concrete maatregelen om de inheemse productie van eiwitten te bevorderen met inbegrip van initiatieven die leiden tot een aanpassing van internationale handelsafspraken.
 - Onderzoeksprogramma’s voor productie van plantaardige eiwitten voor veevoer en voor menselijke consumptie binnen de EU.
 - Promotie van productie van bedrijfsgebonden eiwitrijke voeders.
 - Onderzoeksprogramma’s en pilootprojecten die de omzetting van plantaardige naar dierlijke eiwitten efficiënter kunnen maken.
 - Verder onderzoek naar de reële milieu-impact van de diverse eiwitproducten, doorheen de hele keten, en met aandacht voor directe en indirecte effecten.
 - Steun voor ontwikkeling van duurzame voedingsproducten van dierlijke oorsprong.
 - Onderzoek naar de sociale impact van de huidige productiewijze en naar de sociale gevolgen van de diverse transitie-scenario’s.
 - Steun voor onderzoeksprogramma’s en pilootprojecten die de verliezen aan kostbare grondstoffen in de verschillende schakels van de productieketen kunnen minimaliseren.
 - Verdere bespreking in het kader van het Europees beleid naar het mogelijk opnieuw toestaan van het gebruik van diermeel voor voeders onder zeer strikte omstandigheden, met uitsluiting van kannibalisme en beperkt tot varkens en pluimvee.
 - Uitwerken, op het relevante beleidsniveau, van eenduidige standaarden voor duurzame dierlijke en plantaardige producten.
 - Steunprogramma voor ontwikkeling en vermarkting van producten van plantaardige oorsprong.
 - Promotie van duurzame eiwitproducten in de distributiesector.
 - Onderzoek naar economische instrumenten (bv. instrumenten gericht op de rechtvaardige internalisering van externe kosten, subsidies, fiscaal en parafiscaal, ...) die de productie en vermarkting van duurzame eiwitproducten kunnen heroriënteren.
 - Kennisontwikkeling en promotie van verantwoorde omgang met eiwitten binnen hotelscholen en kookopleidingen, en opleiding van inkopers.

- Gegarandeerd en kwalitatief aanbod aan vegetarische maaltijden in alle door de overheid gesubsidieerde restaurants. Rond dit aanbod wordt gesensibiliseerd.

[16] Voor wat de vraagzijde betreft, vraagt de raad dat volgende pistes worden ontwikkeld en versterkt:

- Promotie van evenwichtige en gezonde voedingpatronen. Het is belangrijk dat alle bevolkingsgroepen kunnen kiezen voor gezonde en evenwichtige voeding. Dat houdt in deze context onder meer in dat zij een voedingpatroon hebben dat noch te veel noch te weinig eiwitten bevat. Binnen zo'n voedingpatroon hebben dierlijke en/of plantaardige eiwitten hun plaats. Speciale aandacht is nodig om ervoor te zorgen dat kwetsbare bevolkingsgroepen in voldoende mate voor kwalitatieve eiwitproducten kiezen.
- Stimuleren van positieve appreciatie voor die groep van consumenten die willen kiezen voor vermindering van consumptie van voedingsproducten van dierlijke oorsprong binnen hun globale voedingspakket.
- Een meer coherent beleid inzake consumenteninformatie over duurzame eiwitproducten (duurzaam geproduceerde zuivel en vlees, plantaardige alternatieven voor voedingsproducten van dierlijke oorsprong, maaltijdconcepten met geen of minder vlees). Dit omvat onder andere sensibilisering van de bevolking over de impact van haar voedselkeuzes.

2.5. De organisatie van de eiwittransitie

[17] De raad stelt voor dat de federale overheid in het kader van een ruimere visie op transitie naar een duurzaam voedingsstelsel het initiatief neemt voor het opzetten van een nationaal, beleidsoverschrijdend platform. Binnen dit platform zou het proces van eiwittransitie op gang gebracht en verder gestimuleerd moeten worden.

[18] De raad stelt voor dat dit transitieplatform het concept van de eiwittransitie verder uitwerkt, in de lijn van haar aanbevelingen en met inachtneming van de rol van alle stakeholders.

[19] Het is belangrijk dat het transitieplatform het kader, de doelstellingen en de strategieën uittekent om tegen 2050 te komen tot een diepgaande eiwittransitie die een antwoord kan bieden op de grote maatschappelijke uitdagingen die samengaan met de huidige productie- en consumptiewijze van eiwitten.

[20] De raad is voorstander van het uitwerken van een tienjarenplan voor een duurzaam voedingsstelsel. In dit plan moet het resultaat van de werkzaamheden en afspraken over de eiwittransitie binnen het transitieplatform geïntegreerd worden.

[21] Op korte termijn zou kunnen gestart worden met een omvattend wetenschappelijk onderzoeksprogramma dat de bestaande kennis over alle facetten van de eiwittransitie beter inventariseert en gericht nieuw onderzoek opstart over ontbrekende elementen in de kennis. Daarnaast kan al gestart worden met concrete acties of projecten die passen in de uitgewerkte toekomststrategieën.

[22] De raad vraagt om verder betrokken te worden bij het uitwerken van de eiwittransitie.

Bijlage 1

RTRS-standaard 1.0 (zie <http://www.responsiblesoy.org>)

Principle 1: Legal Compliance and Good Business Practice

1.1 There is awareness of, and compliance with, all applicable local and national legislation.

Note: For group certification of small farms - group managers should provide training for group members on applicable laws and legal compliance.

1.1.1 Awareness of responsibilities, according to applicable laws can be demonstrated.

1.1.2 Applicable laws are being complied with.

1.2 Legal use rights to the land are clearly defined and demonstrable.

Note: Land use rights of traditional land users are considered in Criterion 3.2 which should be cross-referenced with this criterion.

1.2.1 There is documented evidence of rights to use the land (e.g. ownership document, rental agreement, court order etc.).

1.3 There is continual improvement with respect to the requirements of this standard.

Note: For group certification - continual improvement should be recorded and monitored at the group level.

1.3.1 A review process is carried out which identifies those social, environmental and agricultural aspects of the operation (on and off farm) where improvement is desirable.

Note: The producer is expected to be aware of the social and environmental context in which he/she is operating and the existing and possible future impacts of the operation.

1.3.2 A number of indicators are selected and a baseline is established to be able to monitor continual improvement on those aspects where desired improvements have been identified.

Note: Producers are free to choose the continual improvement indicators that are relevant to them to demonstrate continual improvement with respect to the requirements of this standard; e.g. Soil carbon content, use of agrochemicals, state of riparian vegetation etc. The baseline year is the year of first certification assessment.

1.3.3 The results of monitoring are reviewed and appropriate action is planned and taken when necessary to ensure continual improvement.

Principle 2: Responsible Labor Conditions

Note 1: The requirements of Principle 2 apply to both direct employees and to workers supplied by third parties.

Note 2: The principle applies also to migrant, seasonal and other contract labor.

2.1 Child labor, forced labor, discrimination and harassment are not engaged in or supported.

2.1.1 No forced, compulsory, bonded, trafficked or otherwise involuntary labor is used at any stage of production.

2.1.2 No workers of any type are required to lodge their identity papers with anyone and no part of their salary, benefits or property is retained, by the owner or any 3rd party, unless permitted by law.

2.1.3 Spouses and children of contracted workers are not obliged to work on the farm.

2.1.4 Children and minors (below 18) do not conduct hazardous work or any work that jeopardizes their physical, mental or moral well being.

2.1.5 Children under 15 (or higher age as established in national law) do not carry out productive work. They may accompany their family to the field as long as they are not exposed to hazardous, unsafe or unhealthy situations and it does not interfere with their schooling

2.1.6 There is no engagement in, support for, or tolerance of any form of discrimination.

2.1.7 All workers receive equal remuneration for work of equal value, equal access to training and benefits and equal opportunities for promotion and for filling all available positions.

2.1.8 Workers are not subject to corporal punishment, mental or physical oppression or coercion, verbal or physical abuse, sexual harassment or any other kind of intimidation.

2.2 Workers, directly and indirectly employed on the farm, and sharecroppers, are adequately informed and trained for their tasks and are aware of their rights and duties.

2.2.1 Workers (including temporary workers), sharecroppers, contractors and subcontractors have a written contract, in a language that they can understand.

Note: The requirements of indicator 2.2.1 are recommended in all cases. However, for small farms where there are high illiteracy rates group managers may implement alternative mechanisms to make collectively known and verify valid working relationships.

2.2.2 Labor laws, union agreements or direct contracts of employment detailing payments and conditions of employment (e.g. working hours, deductions, overtime, sickness, holiday entitlement, maternity leave, reasons for dismissal, period of notice, etc.) are available in the languages understood by the workers or explained carefully to them by a manager or supervisor.

2.2.3 Adequate and appropriate training and comprehensible instructions on fundamental rights at work, health and safety and any necessary guidance or supervision are provided to all workers.

2.3 A safe and healthy workplace is provided for all workers.

2.3.1 Producers and their employees demonstrate an awareness and understanding of health and safety matters.

2.3.2 Relevant health and safety risks are identified, procedures are developed to address these risks by employers, and these are monitored.

2.3.3 Potentially hazardous tasks are only carried out by capable and competent people who do not face specific health risks.

2.3.4 Adequate and appropriate protective equipment and clothing is provided and used in all potentially hazardous operations such as pesticide handling and application and mechanized or manual operations.

- 2.3.5 There is a system of warnings followed by legally-permitted sanctions for workers that do not apply safety requirements.
- 2.3.6 Accident and emergency procedures exist and instructions are clearly understood by all workers.
- 2.3.7 In case of accidents or illness, access to first aid and medical assistance is provided without delay.
- 2.4 There is freedom of association and the right to collective bargaining for all workers.
- 2.4.1 There is the right for all workers and sharecroppers to establish and/or join an organization of their choice.
- 2.4.2 The effective functioning of such organizations is not impeded. Representatives are not subject to discrimination and have access to their members in the workplace on request.
- 2.4.3 All workers have the right to perform collective bargaining.
- 2.4.4 Workers are not hindered from interacting with external parties outside working hours (e.g. NGOs, trade unions, labor inspectors, agricultural extension workers, certification bodies).
- 2.5 Remuneration at least equal to national legislation and sector agreements is received by all workers directly or indirectly employed on the farm.
- 2.5.1 Gross wages that comply with national legislation and sector agreements are paid at least monthly to workers.
- 2.5.2 Deductions from wages for disciplinary purposes are not made, unless legally permitted. Wages and benefits are detailed and clear to workers, and workers are paid in a manner convenient to them. Wages paid are recorded by the employer.
- 2.5.3 Normal weekly working hours do not exceed 48 hours. Weekly overtime hours do not exceed 12 hours.
- 2.5.4 If additional overtime hours are necessary the following conditions are met:
- It only occurs for limited periods of time (eg. peak harvest, planting).
 - Where there is a trade union or representative organization the overtime conditions are negotiated and agreed with that organization.
 - Where there is no trade union or representative organization agreement the average working hours in the two-month period after the start of the exceptional period still do not exceed 60 hours per week.
- 2.5.5 Working hours per worker are recorded by the employer.
- 2.5.6 Overtime work at all times is voluntary and paid according to legal or sector standards. In case overtime work is needed, workers receive timely notification. Workers are entitled to at least one day off following every six consecutive days of work.
- 2.5.7 Salaried workers have all entitlements and protection in national law and practice with respect to maternity. Workers taking maternity leave are entitled to return to their employment on the same terms and conditions that applied to them prior to taking leave and they are not subject to any discrimination, loss of seniority or deductions of wages.
- 2.5.8 If workers are paid per result, a normal 8 hour working day allows workers, (men and women), to earn at least the national or sector established minimum wage.
- 2.5.9 If employees live on the farm, they have access to affordable and adequate housing, food and potable water. If charges are made for these, such charges are in accordance with market conditions. The living quarters are safe and have at least basic sanitation.

Principle 3: Responsible Community Relations

- 3.1 Channels are available for communication and dialogue with the local community on topics related to the activities of the soy farming operation and its impacts.
- 3.1.1 Documented evidence of communication channels and dialogue is available.
- 3.1.2 The channels adequately enable communication between the producer and the community.
- 3.1.3 The communication channels have been made known to the local communities.
- 3.2 In areas with traditional land users, conflicting land uses are avoided or resolved.
- 3.2.1 In the case of disputed use rights, a comprehensive, participatory and documented community rights assessment is carried out.
- 3.2.2 Where rights have been relinquished by traditional land users there is documented evidence that the affected communities are compensated subject to their free, prior, informed and documented consent.
- 3.3 A mechanism for resolving complaints and grievances is implemented and available to local communities and traditional land users.
- Note: For group certification - the complaints and grievances mechanism can be managed by the group manager and records of complaints and grievances can be maintained at the group level.*
- 3.3.1 The complaints and grievances mechanism has been made known and is accessible to the communities.
- 3.3.2 Documented evidence of complaints and grievances received is maintained.
- 3.3.3 Any complaints and grievances received are dealt with in a timely manner.
- 3.4 Fair opportunities for employment and provision of goods and services are given to the local population.
- 3.4.1 Employment opportunities are made known locally.
- Note: Not applicable for small farms.*
- 3.4.2 There is collaboration with training programs for the local population.
- Note: Small farms may participate in training programs where they exist. For groups the collaboration with training programs may occur at the group level.*
- 3.4.3 Opportunities for supply of goods and services are offered to the local population.
- Note: Not applicable for small farms.*

Principle 4: Environmental Responsibility

- 4.1 On and off site social and environmental impacts of large or high risk new infrastructure have been assessed and appropriate measures taken to minimize and mitigate any negative impacts.
- Note: For group certification – this also applies to large new infrastructure projects developed by the entity holding the group certificate, where the infrastructure is used by certified group members or the certified soy they produce.*

- 4.1.1 A social and environmental assessment is carried out prior to the establishment of large or high risk new infrastructure.
- 4.1.2 The assessment is carried out by someone who is adequately trained and experienced for this task.
- 4.1.3 The assessment is carried out in a comprehensive and transparent manner.
- 4.1.4 Measures to minimize or mitigate the impacts identified by the assessment are documented and are being implemented.
- 4.2 Pollution is minimized and production waste is managed responsibly.
Note: Chemical use and disposal is dealt with under Principle 5.
- 4.2.1 There is no burning on any part of the property of crop residues, waste, or as part of vegetation clearance, except under one of the following conditions:
- Where there is a legal obligation to burn as a sanitary measure;
 - Where it is used for generation of energy including charcoal production and for drying crops;
 - Where only small-caliber residual vegetation from land clearing remains after all useable material has been removed for other uses.
- 4.2.2 There is adequate storage and disposal of fuel, batteries, tires, lubricants, sewage and other waste.
- 4.2.3 There are facilities to prevent spills of oil and other pollutants.
- 4.2.4 Re-use and recycling are utilized wherever possible.
- 4.2.5 There is a residue management plan including all areas of the property.
- 4.3 Efforts are made to reduce emissions and increase sequestration of Greenhouse Gases (GHGs) on the farm.
Note: Other issues which are relevant to GHG emissions are covered in other principles including: Use of fertilizers (Criterion 5.5), Land-use change (Criterion 4.4).
- 4.3.1 Total direct fossil fuel use over time is recorded, and its volume per hectare and per unit of product for all activities related to soy production is monitored.
- 4.3.2 If there is an increase in the intensity of fossil fuel used, there is a justification for this. If no justification is available there is an action plan to reduce use.
- 4.3.3 Soil organic matter is monitored to quantify change in soil carbon and steps are taken to mitigate negative trends.
Note: For group certification of small farms - the monitoring of soil carbon can be done using samples.
- 4.3.4 Opportunities for increasing carbon sequestration through restoration of native vegetation, forest plantations and other means are identified.
- 4.4 Expansion of soy cultivation is responsible.
Note: This criterion will be revised after June 2012 if RTRS-approved maps and system are not available.
- 4.4.1 After May 2009 expansion for soy cultivation has not taken place on land cleared of native habitat except under the following conditions:
- 4.4.1.1 It is in line with an RTRS-approved map and system (see Annex 4.)
or
- 4.4.1.2 Where no RTRS-approved map and system is available:
- Any area already cleared for agriculture or pasture before May 2009 and used for agriculture or pasture within the past 12 years can be used for soy expansion, unless regenerated vegetation has reached the definition of native forest (see glossary).
 - There is no expansion in native forests (see glossary)
 - In areas that are not native forest (see glossary), expansion into native habitat only occurs according to one of the following two options:
Option 1. Official land-use maps such as ecological-economic zoning are used and expansion only occurs in areas designated for expansion by the zoning. If there are no official land use maps then maps produced by the government under the Convention on Biological Diversity (CBD) are used, and expansion only occurs outside priority areas for conservation shown on these maps.
Option 2. An High Conservation Value Area (HCVA) assessment is undertaken prior to clearing and there is no conversion of High Conservation Value Areas.
Note: Where neither official land use maps nor CBD maps exist, Option 2 must be followed.
- 4.4.2 There is no conversion of land where there is an unresolved land use claim by traditional land users under litigation, without the agreement of both parties.
- 4.5 On-farm biodiversity is maintained and safeguarded through the preservation of native vegetation.
- 4.5.1 There is a map of the farm which shows the native vegetation.
- 4.5.2 There is a plan, which is being implemented, to ensure that the native vegetation is being maintained (except areas covered under Criterion 4.4)
- 4.5.3 No hunting of rare, threatened or endangered species takes place on the property.

Principle 5: Good Agricultural Practice

- 5.1 The quality and supply of surface and ground water is maintained or improved.
- 5.1.1 Good agricultural practices are implemented to minimize diffuse and localized impacts on surface and ground water quality from chemical residues, fertilizers, erosion or other sources and to promote aquifer recharge.
- 5.1.2 There is monitoring, appropriate to scale, to demonstrate that the practices are effective.
- 5.1.3 Any direct evidence of localized contamination of ground or surface water is reported to, and monitored in collaboration with local authorities.
- 5.1.4 Where irrigation is used, there is a documented procedure in place for applying best practices and acting according to legislation and best practice guidance (where this exists), and for measurement of water utilization.
Note: For group certification of small farms - Where irrigation is used for crops other than soy but is not done according to best practice, a plan is in place and is being implemented to improve practices. The group manager is responsible for documentation.
- 5.2 Natural vegetation areas around springs and along natural watercourses are maintained or re-established.

- 5.2.1 The location of all watercourses has been identified and mapped, including the status of the riparian vegetation.
- 5.2.2 Where natural vegetation in riparian areas has been removed there is a plan with a timetable for restoration which is being implemented.
- 5.2.3 Natural wetlands are not drained and native vegetation is maintained.
- 5.3 Soil quality is maintained or improved and erosion is avoided by good management practices.
- 5.3.1 Knowledge of techniques to maintain soil quality (physical, chemical and biological) is demonstrated and these techniques are implemented.
- 5.3.2 Knowledge of techniques to control soil erosion is demonstrated and these techniques are implemented.
- 5.3.3 Appropriate monitoring, including soil organic matter content, is in place.
Note: For group certification - Monitoring of soil fertility and soil quality should be part of the internal control system and can be carried out on a sampling basis within the group.
- 5.4 Negative environmental and health impacts of phytosanitary products are reduced by implementation of systematic, recognized Integrated Crop Management (ICM) techniques.
Note: See Annex 5 for further information on ICM.
- 5.4.1 A plan for ICM is documented and implemented which addresses the use of prevention, and biological and other non-chemical or selective chemical controls.
Note: For group certification of small farms - (particularly those who are not literate) the development and documentation of the ICM plan should be undertaken by the group manager, together with support for implementation.
- 5.4.2 There is an implemented plan that contains targets for reduction of potentially harmful phytosanitary products over time.
- 5.4.3 Use of phytosanitary products follows legal requirements and professional recommendations (or, if professional recommendations are not available, manufacturer's recommendations) and includes rotation of active ingredients to prevent resistance.
- 5.4.4 Records of monitoring of pests, diseases, weeds and natural predators are maintained.
- 5.5 All application of agrochemicals is documented and all handling, storage, collection and disposal of chemical waste and empty containers, is monitored to ensure compliance with good practice.
- 5.5.1 There are records of the use of agrochemicals, including:
- products purchased and applied, quantity and dates;
 - identification of the area where the application was made;
 - names of the persons that carried out the preparation of the products and field application;
 - identification of the application equipment used;
 - weather conditions during application.
- 5.5.2 Containers are properly stored, washed and disposed of; waste and residual agrochemicals are disposed in an environmentally appropriate way.
- 5.5.3 Transportation and storage of agrochemicals is safe and all applicable health, environmental and safety precautions are implemented.
- 5.5.4 The necessary precautions are taken to avoid people entering into recently sprayed areas.
- 5.5.5 Fertilizers are used in accordance with professional recommendations (provided by manufacturers where other professional recommendations are not available).
- 5.6 Agrochemicals listed in the Stockholm and Rotterdam Conventions are not used.
Note: During the next 3 years, the RTRS will review the use of other chemicals, particularly the following 3 chemicals: Endosulfan (WHO Class II), Paraquat (Class II), Carbofuran (Class Ib)
- 5.6.1 There is no use of agrochemicals listed in the Stockholm and Rotterdam Conventions.
- 5.7 The use of biological control agents is documented, monitored and controlled in accordance with national laws and internationally accepted scientific protocols.
- 5.7.1 There is information about requirements for use of biological control agents.
- 5.7.2 Records are kept of all use of biological control agents that demonstrate compliance with national laws.
- 5.8 Systematic measures are planned and implemented to monitor, control and minimize the spread of invasive introduced species and new pests.
- 5.8.1 Where there are institutional systems in place to identify and monitor invasive introduced species and new pests, or major outbreaks of existing pests, producers follow the requirements of these systems, to minimize their spread.
- 5.8.2 Where such systems do not exist, incidences of new pests or invasive species and major outbreaks of existing pests are communicated to the proper authorities and relevant producer organizations or research organizations.
Note: For group certification - the group manager is responsible for communicating to the authorities and relevant organizations.
- 5.9 Appropriate measures are implemented to prevent the drift of agrochemicals to neighboring areas.
- 5.9.1 There are documented procedures in place that specify good agricultural practices, including minimization of drift, in applying agrochemicals and these procedures are being implemented.
- 5.9.2 Records of weather conditions (wind speed and direction, temperature and relative humidity) during spraying operations are maintained.
- 5.9.3 Aerial application of pesticides is carried out in such a way that it does not have an impact on populated areas. All aerial application is preceded by advance notification to residents within 500m of the planned application.
Note: 'Populated areas' means any occupied house, office or other building.
- 5.9.4 There is no aerial application of pesticides in WHO Class Ia, Ib and II within 500m of populated areas or water bodies.
- 5.9.5 There is no application of pesticides within 30m of any populated areas or water bodies.
Note: 'Water bodies' includes, but is not limited to, water courses, rivers, streams, lagoons, springs, lakes, reservoirs and ditches.
- 5.10 Appropriate measures are implemented to allow for coexistence of different production systems.

- 5.10.1 Measures are taken to prevent interference in production systems of neighboring areas.
- 5.11 Origin of seeds is controlled to improve production and prevent introduction of new diseases.
 - 5.11.1 All purchased seed must come from known legal quality sources.
 - 5.11.2 Self-propagated seeds may be used, provided appropriate seed production norms are followed and legal requirements regarding intellectual property rights are met.

Bijlage 2

Open Letter: Growing Opposition to Round Table on Responsible Soy

June 2010

The undersigned organisations reject the "responsible" label for soy developed by the Round Table on Responsible Soy (RTRS). The attempts by the Round Table on Responsible Soy to greenwash large scale genetically modified (GM) soy production by labelling it as "responsible" will aggravate the problems caused by industrial soy production, instead of providing solutions.

The RTRS is expected to launch its "responsible" label after its conference in June 2010 in Brazil. Industrial soy production has caused rampant social and environmental damage in South America, including habitat destruction, deforestation, destruction of local food production systems, degraded soil fertility, exposure of local people to toxic pesticides and the large scale displacement of local communities and small farming systems.

In the North, large scale soy production has facilitated unprecedented industrialisation of the food chain, increasing reliance on imported animal feed and promoting unsustainable animal production with negative consequences for farming, the environment and people's health, and encouraging unsustainable consumption patterns. Intensive meat, dairy and egg production is an important contributor to global greenhouses gas emissions, while agrofuels from soy could produce more emissions than fossil fuels.

Multinational companies reap huge financial rewards from this unsustainable production system at both ends.

The RTRS cannot succeed in its stated aims to deliver "responsible" soy because:

1) RTRS lacks support and is not representative

The RTRS claims to be an "international multi-stakeholder initiative", but in reality the scheme has little or no support from sustainable family farmers, social movements or civil society, either in South America or in Europe. On the contrary the scheme faces strong criticism from these organizations especially in soy producing countries. Furthermore, major players in the Brazilian soy industry - APROSOJA and ABIOVE - have turned their backs on the RTRS due to disagreements on the inclusion of even the very weak deforestation clause (see 2).

2) RTRS criteria are seriously flawed

The RTRS claims to be developing a "responsible" label for mainstream soy, but is based on a wholly inadequate set of principles and criteria. For example:

GMOs and pesticides

The RTRS will certify genetically modified (GM) soy as responsible. Most soy in South America is genetically modified to be resistant to the herbicide Glyphosate (marketed by Monsanto as RoundupReady soy). Both GM and non-GM soy are based on monocultures, both have destructive impacts on biodiversity and local communities and both use a range of agrochemicals, but herbicide-resistant soy has higher negative biosafety impacts than non-GM soy, particularly for soil life and fertility. While GM soy is promoted to farmers as a way to reduce labour costs, the continuous and indiscriminate application of herbicides resulting from the use of herbicide-resistant crops has severe impacts on the livelihoods and health of communities living around the soy fields. It has also accelerated the emergence of herbicide resistant weeds, which are a serious problem across thousands of hectares of soy in the US, Argentina and Brazil. This is also forcing a return to using more dangerous pesticides such as 2,4-D (a component of Agent Orange).

Deforestation and soy expansion

The RTRS criteria for "responsible" soy agreed in May 2009 do not prevent further deforestation. According to the RTRS, "responsible" soy can be grown on land that has been deforested as recently as May 2009. "Responsible" soy can even be grown on land that will be deforested in the future, as long as the producer can provide "scientific evidence" that there were no primary forest, or High Conservation Value Areas (HCVAs), on that land and that it did not affect "local peoples' land" (which is not further defined).

It is not clear how these flawed criteria will be monitored and enforced.

3) RTRS cannot address macro-level impacts of industrial farming

Importantly, the RTRS cannot address the deforestation, greenhouse gas emissions and social conflicts caused by displacing agricultural activities elsewhere (Indirect Land Use Change). Other impacts include rising food prices and huge pressures on land and resources.

4) RTRS claims climate benefits

RTRS "responsible" soy claims to have climate benefits, but would largely supply feed for unsustainable intensive poultry, livestock and agrofuel production. The perverse lobbying at the 2009 UN Climate Change Conference in Copenhagen of the RTRS along with biotech giant Monsanto to gain carbon credits for industrial soy production gained them the international Angry Mermaid Award for worst climate lobbying. In the EU, the RTRS is trying to gain accreditation under the EU Renewable Energy Directive (RED) that contains the widely opposed 10% agrofuel target.

Some of the pilot projects of the RTRS involve small scale farming of soy, but this cannot mask the fact that the bulk of the RTRS's "responsible" soy will be grown on large-scale plantations with heavy pesticide use and no consideration for the local people or the environment. Consumers are currently prevented from seeing the extent of the damage done by industrial (RoundupReady) soy as it happens far from their homes. European supermarkets use the RTRS to claim they are acting responsibly while carrying on with business as usual. Any supermarket that participates in the RTRS risks a backlash from its customers.

To address the impacts outlined above the undersigned organisations demand real solutions that move to a sustainable food production system that include:

- phasing out monoculture production systems and instead promoting agro-ecological systems, diversification of production and stimulation of local production for local markets that contribute to food security and food sovereignty in producer and consumer countries.
- promoting genuine land reforms and land rights in producing countries, which will address highly inequitable land ownership and concentration;
- drastically changing production models and consumption patterns required to feed a population of 9 billion in 2050 sustainably and equitably; this means reducing the shocking levels of overconsumption and waste in the industrialised world
- abandoning intensive meat, dairy and egg production systems and moving towards low-input livestock systems
- eliminating Europe's dependency on plant protein imports and support a move towards more low input, grass based livestock systems.
- stopping the promotion of agrofuel production as a climate solution for rich countries and instead developing better transport systems that reduce demand for energy and fuel.

Signatories:

(additional signatories since letters were sent to RTRS):

Amis de la Terre, France
Asamblea de vecinos autoconvocados de Ciudad Evita (AVACE), Argentina
ATTAC - ARGENTINA
BIZILUR-Asociación para la cooperación y el desarrollo de los pueblos, Euskal Herria (Basque country)
Campana Sin Maiz no hay Pais, Mexico
Catedra Libre de Soberania Alimentaria - Unversidad de La Plata, Argentina
CDM Watch
Comision Multisectorial de Uruguay
Comissao de Marcha Mundial das Mulheres de Sergipe, Brazil
FDCL - Centro de Investigacion y Documentacion Chile-America Latina, Germany
Federacion de Prosumidores Agroecologicos AGROSOLIDARIA BOYACA, Colombia
GeneWatch, UK
GLOBAL 2000, Friends of the Earth Austria
Grupo de Estudios Ambientales AC
IFOAM, (International Federation of Organic Agriculture Movements)
Marcha Mudial das Mulheres de Caxias do Sul, Brazil
Movimiento de Mujeres Indigenas Tz'ununija/REMETA, Guatemala
Naturland Association for Organic Agriculture, Germany
Philippine Network on Climate Change
Red Latinoamericana de Mujeres Transformando la Economia
Red de Semillas, España
Society for Threatened Peoples International (BfbV - International)
Vecinxs Autoconvocadxs, Cordoba, Argentina

WECF - Women in Europe for a Common Future
Young Green Women, Sierra Leone

(original signatories):

11.11.11, Flemish federation of North-South organisations, Belgium
African Centre for Biosafety, South Africa
AFRICANDO Ongd, Gran Canaria
Afrika-Europa netwerk, Netherlands
Alianza Civica Chiapas, Mexico
All Nepal Peasants' Federation (ANPFa)
AMAP, Alianza Mexicana por la Autodeterminacion de los Pueblos, Mexico
Amazon Watch, United States
Amigos de la Tierra - Argentina
Amigos de la Tierra Espana - Friends of the Earth Spain
APROMAC - Associacao de Protecao ao Meio Ambiente, Brasil
Arbeitsgemeinschaft bauerliche Landwirtschaft, Via Campesina Germany
ASEED Europe
ASK (Arbeitsgruppe Schweiz-Kolumbien / Swiss Working Group on Colombia)
Asociacion ANDES, Alejandro Argumedo, Peru
Asociacion Civil Desarrollo Territorial Monteros, de Monteros -Tucuman, Argentina
Asociacion Civil GLEDUCAR, Argentina
Asociacion de Defensa de la Vida ADEVI, Peru
Asociacion de Solidaridad con Colombia, KATIO, Spain
Asociacion Ecologica Madremonte, Colombia
Asociacion Entrepueblos, Estado Espanol
Asociacion Pachamama Ayacucho, Peru
Association Bio Consom'acteurs, France
Association of Latvian Organic Agriculture, Latvia
Associations 21, Belgium
Attac AgrarNetz, Germany
Attac Espana
Attac Poland
AVES FRANCE, A Voice for Endangered Species
BASE Investigaciones Sociales, Asuncion - Paraguay
Basler Appell gegen Gentechnologie, Switzerland
BI "Kein Strom aus Palmol!", Germany
BioForum Vlaanderen vzw, Belgium
Biofuelwatch, UK
Biowatch South Africa
BUND, Friends of the Earth Germany
Campaign for Real Farming, UK
Campana Semillas de Identidad, Colombia
Canadians for Action on Climate Change
Canadian Biotechnology Action Network, Canada
CAPOMA-DDHH (Centro de Accion Popular Olga Marquez de Aredez en defensa de los Derechos Humanos), Ledesma-Jujuy-Argentina
Carbon Trade Watch
CATAPA, Comité Academico Tecnico de Asesoramiento a Problemas Ambientales, Belgium
Centre for Sustainable Development and Environment (CENESTA), Iran
Centro de Estudios Historicos Arturo Jauretche, Argentina
Centro de estudios sobre Tecnologias Apropriadas de Argentina (CETAAR)
CESTA, Friends of the Earth El Salvador
COAG, Espana
COECOCEIBA - Amigos de la Tierra Costa Rica
Colectiu Transgenics Foral, Catalunya
Combat Monsanto, France
Comite Oscar Romero Madrid, Spain
Comite pour l'Annulation de la Dette du Tiers-Monde, France (CADTM), France
Concerned Citizens against Climate Change (4C), Netherlands
CONAMURI, Coordinadora Nacional de Mujeres Rurales e Indigenas, Paraguay
Conselho Municipal dos Direitos da Mulher de Lins (SP), Brazil
Consumidores por el desarrollo, Peru
Confederation Paysanne, France
Coordinador Nacional Agrario de Colombia (CAN)
Corporate Europe Observatory
Cristianos Sin Fronteras, Peru
Development Fund, Norway
Dialogo Convencion Climatica, Mexico
Don't Waste Arizona, Phoenix, AZ USA

Ecologistas en Accion, Spain
 Ecological Society of the Philippines
 Econexus
 Ecoportal.net, Argentina
 Ecos the Saladillo, Argentina
 ECOQUILPUE, Region de Valparaiso, Chile
 Ecumenical Office for Peace and Justice, Germany
 EdPAC -Educacion para la Accion Critica, Espana
 ENLACE, Comunicacion y Capacitacion, A.C., Mexico
 EQUIVITA, Comitato Scientifico Antivivisezionista, Italy
 Eurolatina, Belgique
 European Coordination Via Campesina (ECVC)
 European GMO-free Citizens, the Netherlands
 FASE - Solidarity and Educacao, Brazil
 FECBE, Federacion de ecuatorianos en Belgica, Belgium
 Federacion Nacional de Trabajadores del Agua Potable del Peru - FENTAP
 Federation Inter-Environnement Wallonie, Belgium
 Federation of Organic Food Enterprises / Bund Okologische Lebensmittelwirtschaft (BOLW), Germany
 Federation Unie de Groupements d'éleveurs et d'agriculteurs (FUGEA), Via Campesina Belgique
 FERN
 FOCO (Foro Ciudadano de Participacion por la Justicia y los Derechos Humanos), Argentina
 Focus on the Global South
 Fondazione Diritti Genetici, Italy
 Food and Water Europe (FWE)
 Food First/Institute for Food and Development Policy, USA
 Forum Carajas, Brazil
 FIAN Germany
 FIAN Netherlands
 Friends of the Earth Cyprus
 Friends of the Earth Vlaanderen, Belgium
 Friends of the Earth Brussels, Belgium
 Friends of the Earth International
 Fundacja Pomaranczowa Alternatywa/ Orange Alternative Foundation, Poland
 GAIA, Portugal
 Gene Ethics, Australia
 Gen-ethisches Netzwerk/ Gen-ethical Network, Germany
 Global Forest Coalition
 Guatemala Solidaritat Osterreich (Solidarity with Guatemala of Austria)
 GM Free Australia
 GM Free Cymru, Wales
 GM-free Ireland Network
 GM Freeze, UK
 GM Watch, UK
 Green Health Watch Magazine, UK
 Grupo de Investigacion en Derechos Humanos y Sostenibilidad, Catedra UNESCO - UPC, Cataluna
 Grupo de Mujeres de San Cristobal de las Casas, A.C, Chiapas, Mexico
 Grupo de Reflexion Rural, Argentina
 Grupo Semillas, Colombia
 Grupo Thunhupha, Bolivia
 Hegoa Instituto de Estudios sobre Desarrollo y Cooperacion Internacional, Pais Vasco
 Ibase - Brazilian Institute of Economic and Social Analyses
 ICEPH - Instituto Cordillerano de Estudios y Promocion Humana, Rio Negro, Argentina
 ICPPC - International Coalition to Protect the Polish Countryside, Poland
 Informationsgruppe Lateinamerika (IGLA), Vienna, Austria
 India FDI Watch
 Iniciativa contra los Agronegocios - America Latina, Nicaragua, El Salvador
 Iniciativa Radial, Argentina
 Initiative Colibri, Germany
 Institute for Responsible Technology, Fairfield, USA
 Institute for Sustainable Development, Ethiopia
 Institute of Science in Society, Dr. Mae-Wan Ho, UK
 Interessengemeinschaft fur gentechnikfreie Saatgutarbeit (Germany, Austria, Switzerland)
 JKPP (Jaringan Kerja Pemetaan Partisipatif / Community Mapping Network), West Java, Indonesia
 Kenya Debt Relief Network (KENDREN)
 Knoll Farms, California, USA
 Kooperation Brasilien, Germany
 Labour, Health and Human Rights Development Centre, Nigeria
 Loophole Community Centre, Melbourne, Australia
 MADGE Australia Inc
 Madras del Pueblo del Sureste, AC, Chiapas, Mexico

Mandala Gardening Initiative, Ottawa, Canada
 Mangrove Action Project, USA
 Marcha Mundial de las Mujeres, Brasil
 Marea Creciente Mexico
 Maryknoll Office for Global Concerns, USA
 MASIPAG (Farmer-Scientist Partnership for Development), Philippines
 MAIZ (Movimiento Agrario Indigena Zapatista), Mexico
 Mesa Amplia por el cierre definitivo del incinerador de residuos toxicos, Argentina
 Movimiento Campesino Paraguayo (MCP), Via Campesina Paraguay
 Movimiento Mundial por los Bosques Tropicales/ World Rainforest Movement
 Mouvement d'Action Paysanne (MAP), Florenville, France
 MPI - Movimento Pro-Informacao para a Cidadania e Ambiente, Portugal
 Munloch Vigil, Scotland
 National Fisheries Solidarity Movement, Sri Lanka
 National Toxics Network - Working globally for a toxic-free future, Australia
 Neal's Yard Remedies, UK
 New York Climate Action Group, USA
 NOAH, Friends of the Earth Denmark
 NOUSUD, Cooperacion internacional y desarrollo local, Mallorca, Islas Baleares
 OBV-Via Campesina Austria
 Oficina de Justicia, Paz e Integridad de la Creaci3n, San Columbano, Chile
 Oikos - Organic Norway, movement of organic producers and consumers
 Organic Consumers Association, USA
 Organizacion Fraternal Negra Hondurena (OFRANEH), Honduras
 Osservatorio informativo indipendente sulla Americhe, Italy
 Otros Mundos AC - Amigos de la Tierra Mexico
 Our Common Future, UK
 Oxfam-Solidariteit/Oxfam-Solidarite, Belgium
 Perkumpulan Elang, Riau, Indonesia
 Pesticide Action Network North America
 PLANT (Partners for the Land & Agricultural Needs of Traditional Peoples), USA
 Platform Aarde Boer Consument, Netherlands
 Plataforma de Solidaridad con Chiapas de Madrid, Espana
 Polska Zielona Siec, (Polish Green Network), Poland
 Pro REGENWALD, Germany
 Proyecto Cultura y Solidaridad, Espana
 QUERCUS - A.N.C.N., Portugal
 RAPAL, Red de accion en plaguicidas de America Latina
 RAPAL para Meso America y Caribe
 Red de Coordinacion en Biodiversidad A.C, Costa Rica
 Red Jubileo Sur Mexico
 Red Mexicana de Accion frente al Libre Comercio (RMALC)
 Red por una America Latina Libre de Transgenicos
 Reforest the Earth, UK
 RETS -Respuestas a las Empresas Transnacionales, Spain
 Rettet den Regenwald, Germany
 Robin Wood, Germany
 Safe Alternatives for our Forest Environment (SAFE), USA
 Save our Seeds, Germany
 Scarborough Against Genetic Engineering, England
 Service d'Information et de Formation sur l'Amérique latine et les Caraïbes (SEDIF), Belgique
 Spire (Norwegian Development Funds Youth), Norway
 Salva la Selva, Spain
 Say No to GMOs, Texas, USA
 Secretaria Regional Latinoamericana (Rel-UITA), Uruguay
 Seeds Action Network (SAN), Germany
 Semillas de Vida, Mexico
 SOBREVIVENCIA, Amigos de la Tierra Paraguay
 Soil Association, UK
 Solidarity Sweden-Latin America (Latinamerikagrupperna), Sweden
 SOS FAIM Belgique
 South Australia Genetic Food Information Network (SAGFIN), Australia
 Soy Alliance, UK
 Sunray Harvesters, India
 Taller Ecologista, Argentina
 Tierra del Sol, Organisation des immigrants equatoriens en Belgique
 Timberwatch Coalition, South Africa
 The Grail, KwaZulu Natal South Africa
 Toxicsoy.org
 Toxisphera, Associacao de Saude Ambiental, Brazil

Transnational Institute (TNI)
UCIZONI, Union de Comunidades Indigenas de la Zona Norte del Istmo, Mexico
Union paysanne, Quebec (Canada)
Uniterre, Via Campesina Switzerland
Urban Permaculture Co-Operative, Melbourne, Australia
Vereniging voor Ecologisch Leven en Tuinieren, Velt, Belgium
Voedselteams vzw, Belgium
Voor de Verandering, Netherlands
Vredeseilanden, Belgium
War on Want, UK
Washington Biotechnology Action Council, USA
Wervel, Belgium
Wholesome Food Association Limited, UK
World Family, UK
Xarxa de Consum Solidario, Barcelona, Espana
Xarxa de l'Observatori del Deute en la Globalitzacio (ODG-Debtwatch), Catalonia, Spain
X minus Y Solidarity Fund, the Netherlands

Bijlage 3 Stemgerechtigde leden van de algemene vergadering die deelnamen aan de stemming over dit advies

- de 4 voor- en ondervoorzitters:
T. Rombouts, A. Panneels, *J. Turf, I. Callens*
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming:
J. Gilissen (IEB), S. Leemans (WWF), J. Miller (IEW), R. de Schaetzen (Natagora)
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingssamenwerking:
J. Dalemans (Broederlijk Delen), B. Gloire (Oxfam), *G. Vandermosten (VODO), N. Van Nuffel (CNCD)*
- 0 van de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen:
- 6 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties:
A. De Vlaminck (ACV-CSC), B. De Wel (ACV-CSC), C. Rolin (CSC-ACV), S. Storme (FGTB), D. Van Oudenhoven (CGSLB), D. Van Daele (FGTB)
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties:
I. Chaput (Essenscia), *A. Defourny (Fédération des entreprises belges)*, A. Deplae (UCM), M.-L. Semaille (Fédération wallonne de l'agriculture), P. Vanden Abeele (Unie van Zelfstandige Ondernemers),
- De 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten;
H. De Buck (Electrabel), F. Schoonacker (SPE)
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus:
R. Ceulemans (UA), L. Helsen (KUL), J.P. van Ypersele de Strihou (UCL), E. Zaccã (ULB)

Totaal: 29 van de 38 stemgerechtigde leden

Opmerking: de namen van leden die nog niet bij wet benoemd zijn, staan in cursief.

Bijlage 4

Vergaderingen voor de voorbereiding van dit advies

De werkgroep *Ad hoc duurzaam voedingsstelsel* vergaderde op 22 oktober, 18 november en 3 december 2010 om dit advies voor te bereiden. Een voorbereidende hoorzitting met experts vond plaats op 7 september 2010.

Bijlage 5

Deelnemers aan de voorbereiding van dit advies

Voorzitster en ondervoorzitter

- Ann NACHTERGAELE (voorzitster)(FEVIA)
- Jan TURF (ondervoorzitter)(Bond Beter Leefmilieu)

Stemgerechtigde leden FRDO en hun vertegenwoordigers

- Françoise BODSON (FWA)
- Antoinette BROUYAUX (Associations 21)
- Stéphane DESGAIN (CNCD – Opération 11.11.11)
- Anaïs DEVILLE (CRIOC-OIVO)
- Linn DUMEZ (Bond Beter Leefmilieu)
- Brigitte GLOIRE (Oxfam Solidarité)
- Tobias LEENAERT (EVA)
- Tom Quintelier (FEVIA)
- Marie-Laurence SEMAILLE (FWA)
- Jan VAN ASSCHE (FEBEV/FEVIA)
- Diana VAN OUDENHOVEN (CGSLB-ACLVB)
- Gert VANDERMOSTEN (VODO)
- Kristof VOLCKAERT (Boerenbond)

Wetenschappelijke raadgevers en uitgenodigde experts

- Koen BOUCKAERT (Alpro/FEVIA)
- Ineke MAES (BEMEFA/FWA)

Verontschuldigd

- Lionel DELVAUX (IEW)

Secretariaat FRDO

- Jan DE SMEDT
- Jan MERTENS